

сні при інтелектуальних чи емоційних тупіках; робота з тілом і почуттями часто може перебороти тупік.

Виконуючи вправи за методикою М. Фельденкрайза, студенти навчаються робити певні рухи в повільному темпі: вправи для координації м'язів-згиначів і розгиначів, корекції рухів таза і посадки голови, координації рухів тіла за допомогою подиху і руху ока. При цьому кожний усвідомлює власне тіло, наявні ділянки зміненого м'язового тону, порушені рухові стереотипи. У свою чергу, їхнє виправлення приводить до вирішення тих психологічних проблем, тілесним відображенням яких вони є. Застосування методу на практиці складається з двох етапів. Перший етап – неспецифічний, типовий. Це (само)усвідомлення через рухи чи самоспостереження в процесі виконання стандартних динамічних вправ (уповільнених рухів) – одночасно і навчання, і діагностика. Задача діагностики – виявлення проблемних областей тіла, будь то ділянки застійної м'язової напруги чи зони обмеження обсягу рухів. Другий етап – специфічний, індивідуалізований. Це "функціональна інтеграція" руху, що здійснюваний самостійно або за допомогою викладача, для пророблення проблемних областей тіла, виявлених на первісному етапі.

Висновок: Отже, основу методик сенсорного усвідомлення складає розвиток навичок самоспостереження. Це особливий функціональний стан, у якому людина, з одного боку, здобуває досвід, а з іншого боку – дистанціюється від нього. Стан, у якому може відбуватися перегляд емоційного досвіду і пробудження самоцілювальних механізмів психіки. Застосовуючи навичку усвідомленості до повсякденного досвіду, людина аналізує власні переконання й емоційні стереотипи і стає здатною знайти новий, свідомий вибір, наблизитися до досягнення ідеалу повного людського існування.

Принцип тілесно-духовного взаємозв'язку покладено на основу усунення внутрішньопсихічних конфліктів за допомогою нейтралізації їх тілесних проявів і відповідно відстеження тілесних еквівалентів емоцій як проявів "відтілесненої свідомості" (Embodied Mind). При цьому усвідомлення базується на безпосередньому досвіді та є максимально зосередженим на актуальному моменті (що аналогічно дзенській практиці "споглядання").

Завданням наших подальших досліджень виступає процес формування "повного образу себе" у студентів за методиками М. Фельденкрайза. З усього вищесказаного стає зрозуміло, що систематичне виправлення образу себе – більш ефективний підхід, ніж виправлення окремих дій і помилок у поведінці. При цьому відбувається досягнення дорослою людиною властивої дітям природності, спонтанності, а на тілесному рівні – не тільки грації і координації рухів, але і тілесного здоров'я в цілому.

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. – М.: Фонд "За экономическую грамотность", 1995. – 296 с.
2. Александер Ф. Психосоматическая медицина / Ф. Александер. – М.: Ин-т общегуманит. исследований, 2004. – 336 с.
3. Брукс Ч. Четыре достоинства человека / Ч. Брукс // Телесно-ориентированная психотерапия: Хрестоматия / Сост. Л. С. Сергеева. – СПб.: СПб. РОФ "Практическая психотерапия", 2000. – С. 106–122.
4. Газарова Е. Телесная психология / Е. Газарова. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 192 с.
5. Джендлин Ю. Фокусирование. Новый психотерапевтический метод работы с переживаниями / Ю. Джендлин. – М.: Независимая фирма "Класс", 2000. – 448 с.
6. Перлз Ф. Практика гештальт-терапии / Ф. Перлз. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 480 с.
7. Сандомирский М. Е. Психосоматика и телесная психотерапия: Практическое руководство / М. Е. Сандомирский. – М.: Независимая фирма "Класс", 2005. – 592 с. – (Библиотека психологии и психотерапии).
8. Фельденкрайз М. Осознание через движение: 12 практических уроков / М. Фельденкрайз. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 2000. – 160 с.

Надійшла до редколегії

О. Товпеко, канд. психол. наук

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНОГО ДОСВІДУ ЯК ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ З ОСЯГНЕННЯ БУТТЯ

В запропонованій статті розглядається проблема концептуалізації особистісного досвіду з точки зору онтологічної та пізнавальної площин аналізу. Наведено аргументи на користь розуміння концептуалізації як творчої діяльності суб'єкта, що пояснює зафіксовану винятковість цього процесу у розвитку особистості.

The problem of personality experience conceptualization is analyzed through the ontological and cognitive points of view in the article. There put some arguments which help to understand the conceptualization as a creative activity of a personality. This explains exclusiveness of conceptualization for personality development.

На даний момент на теренах пострадянського простору дослідження феномену концептуалізації представлено в основному поза рамками психологічної науки. Цей процес розглядається як спосіб утворення цілісних мовних та світоглядних концептів в межах когнітивної лінгвістики в філологічних науках (Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, Н. Н. Болдирєв, А. Вежбицька, Є. С. Кубрякова, З. Д. Попова [28; 3; 7; 10; 13, 14; 20] та ін.) та як спосіб розробки узагальнених пояснювальних концепцій у філософії науки (Т. Кун, І. Лакатос, К. Поппер, П. Фейєрабанд [15; 16; 21; 25] та ін.).

З огляду на такий стан речей в колі психологічних дисциплін постає необхідність розробки як поняття концептуалізації, так і подальшого вивчення засобів та психологічних особливостей останньої. Таке завдання має охоплювати декілька площин, в яких явище концептуалізації постає у своїх сутнісних проявах:

- **існування** людини, в якому концептуалізація розуміється як спосіб його осягнення (онтологічна проблематика);
- **особистість** – яка виступає суб'єктом концептуалізації, а її досвід – об'єктом (проблематика дослідження психології особистості);
- **пізнання** – під час концептуалізації відбувається оволодіння суб'єктом знання сутністю особистісного

досвіду у його істотних зв'язках та відношеннях, що ускладнено суб'єктивною та індивідуально-унікальною природою цього досвіду.

Феномен концептуалізації особистісного досвіду у найбільш загальних рисах представляє спосіб осягнення власного досвіду з подальшим формуванням на цій основі узагальнених пояснювальних концепцій та моделей, що регулюють життєдіяльність особистості. Таке початкове прочитання проблеми окреслює поле необхідних понять, крізь аналіз співвідношення яких і постає досліджуване явище: осягнення, життя, існування, сенс та в цілому – співвідношення людини і буття. Таким чином, виникає можливість зрозуміти явище концептуалізації в межах онтологічної проблематики – зв'язку людини та її буття.

Проблема осягнення життя лежить на перехресті багатьох ключових для людського буття питань. Вона виходить із самого способу людського існування, його онтологічних засад – зануреності людини у світ, "буття у світі" (М. Гайдеггер, Г. Шпет [26; 27]), екзистенції, яка передусе сутності (А. Камю, Ж.-П. Сартр [11; 24]). Людина і буття перебувають у єдності та нероздільності: людина знаходить "всередині зовнішнього світу, а не на межах його" (М. М. Бахтін) [4, с. 74], "закинута у світ" (Ж.-П. Сартр), і тому людське буття набуває специфічних рис, зумовлених

"присутність" людини у світі, її "Dasein" – тут-буттям, що позначено рисами "стурбованості світом" (М. Гайдеґґер). На такому розумінні буття людини наголошують і психологи: "...людина, сутне, наділене свідомістю, розташоване всередині сутнього", "оточена буттям" (С. Л. Рубінштейн) [22, с. 112], "суб'єкт... знаходиться першопочатково не перед світом, а в самому світі..." (О. М. Леонтьєв) [17, с. 148], "людська істота... вживлена у світ, пов'язана з ним матеріальною пуповиною своєї життєдіяльності" (Ф. Ю. Василюк) [9, с. 86].

Людське буття як найбільш широке поняття, як певна цілісність є таким, що принципово не підлягає визначенню і водночас є самоочевидним. В ньому протистоять, з одного боку, універсальні "даності", а з іншого, унікальні ресурси кожної окремої людини для їхнього проживання. Якщо самоочевидність буття постає як певне безумовне "розуміння" і відсутність сумнівів з приводу наявності буття, то невизначеність останнього розгортає перед людиною безліч інтерпретативних можливостей. Так, онтологічно орієнтовані філософи (Ж.-П. Сартр, М. Гайдеґґер [24; 26]) і психологи (К. А. Абульханова-Славська, І. П. Манюха, С. Л. Рубінштейн [1, 2; 18; 22, 23]) стверджують, що буття було і залишається головним завданням людського осягнення.

Розглядаючи явище концептуалізації більш звужено як осягнення індивідуального досвіду, варто зауважити,

що вона може бути здійснена винятково на основі дійсно прожитого досвіду. Осягнення є неможливим без реального, чуттєвого проживання досвіду. Так, очищення досвіду від його предметності з метою найвищого осягнення є неможливим без занурення у саму цю предметність. Саме тому досвід неможливо сабститувати іншими формами набуття інформації – ані книжки, ані переповідання, ані уява і фантазування не здатні замінити досвід проживання стану, а значить, і позбавляють можливості його повноцінного осягнення.

Узагальнюючи викладені онтологічні засади та умови здійснення процесу концептуалізації, можна підкреслити, що остання є процесом осягнення сутнісних зв'язків дійсності та власного життєвого досвіду. Концептуалізація зумовлена самою природою людського існування і покликана подолати її невизначеність шляхом встановлення сутностей, сенсу, цінностей та загалом цілісної картини власного досвіду. Осягнення починається з першопочаткового "акту запитання" на основі проживання унікального, неповторного, одиничного і в подальшому здійснюється як осягнення досвіду в пошуках єдиного, універсального, інтерсуб'єктивного, тобто тих смислів, що здатні встановити цілісність у плінні суперечливого та багатоманітного досвіду. Фундаментальними ознаками й умовами концептуалізації є свобода та відповідальність особистості у виборі життєвих та смислових "проектів" (рис. 1).

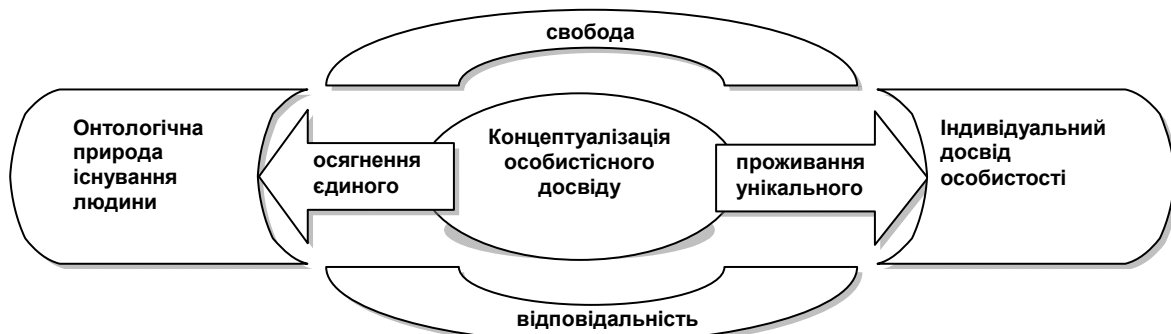

Рис. 1. Онтологічні умови й засади здійснення концептуалізації особистісного досвіду

З метою дослідження психологічних та індивідуально-типологічних особливостей концептуалізації особистісного досвіду було проведено теоретико-методологічне обґрунтування, розробку та апробацію емпіричного методу "Реконструкція внутрішнього досвіду особистості" ("РВДО"). Структура "РВДО" відтворює стадіальність процесу осягнення, що задає умови для змістової реконструкції психологічних особливостей переживання та подальшого осягнення полюсних станів відчаю, кохання, радості та страждання [19].

В ході емпіричного дослідження концептуалізації особистісного досвіду встановлено, що системний рівень осягнення здійснюється менш, ніж половиною досліджуваних (13,3–26,7 %). Цей факт відображає складність і високий рівень процесу концептуалізації. Цікаво, що концептуалізаційне осягнення частіше здійснюється відносно до сутнісних станів (відчай, кохання) та рідше щодо динамічних станів (радість, страждання). Останнє можна пояснити тим, що досвід радості і страждання більшою мірою впливає на безпосередній енергетичний рівень та психологічний добробут особистості, ніж на її смислову та концептуалізаційну діяльність, на відміну від досвіду відчаю та кохання.

Отримані висновки, що відображають частотність здійснення концептуалізації щодо станів особистісного досвіду, закономірно вимагають постановки питання про те, з чим пов'язана відносна рідкість цього явища (від 13,3 % до 26,7 %, тобто близько чверті вибірки).

Отже, про що свідчить така виключність феномену концептуалізації досвіду?

Осмислення цих питань вимагає чіткого методологічного підґрунтя. І якщо онтологічна площина аналізу проблеми дозволяє усвідомити роль і передумови концептуалізації у бутті людини, то пізнавальна площина дослідження виводить нас до розуміння механізмів, а отже і причин винятковості феномену концептуалізаційного осягнення.

Так, проблема пізнання у вітчизняній науці трактується в межах суб'єктного та суб'єктно-діяльнісного підходів (К. О. Абульханова-Славська, А. В. Брушлінський, С. Л. Рубінштейн, [1, 2; 8; 22, 23] та ін.). В такому розрізі пізнання постає як мислення, детерміноване діяльністю людини, цілісністю та мотиваційною спрямованістю всієї особистості як суб'єкта. Встановлено, що мислення не може бути зведеним до процесу розв'язання завдань. Так, здавалося б, при досягненні цілей завдання, мети діяльності, мислення мало би зупинитися, вичерпати необхідність для свого подальшого розгортання. Продукування способу розв'язання завдання, по суті, мало би бути фіналом роботи мисленневих операцій. Однак, насправді у дослідженнях, присвячених вивченню інтелектуальної активності [5], виявлено, що мислення в ряді випадків не припиняє свого розгортання, а навпаки, виходить за межі поставленого завдання, висуваючи перед собою нову мету, що здійснюється до більш складного рівня завдань. Подібна діяльність ми-

слення, що "виходить за межі", "підноситься над", "прозріває вглиб" тканини, яка включає очевидний шар розв'язання завдання, кваліфікується дослідниками як творча діяльність [6]. Вона ґрунтується на самомотивуванні, переході від експліцитної мети до імпліцитної, яка не ставиться кимось або чимось ззовні, а до якої суб'єкт приходить самотужки, ґрунтуючись на власних пізнавальних мотивах. Таким чином, творче мислення і власне творча діяльність, яку воно забезпечує, зумовлені виходом думки за межі розв'язання завдань – "це діяльність з виявлення прихованих закономірностей, які містить вся система завдань, але відкриття яких не вимагається для розв'язання завдання" [6, с. 56]. В такому разі мисленнєва діяльність не зупиняється відповіддю на стимул, на завдання, але ставить перед собою питання більш глибокого, загального плану – про те, як влаштована сама структура завдань і дійсність, в яку вона вплетена. Така ситуативно не стимульована діяльність мислення, за словами Д. Б. Богоявленської, має синімімі іншого кола: "пізнавальна діяльність, інтелектуальна активність, духовна активність" [там же].

Системоутворюючими детермінантами творчої діяльності є суб'єктна активність особистості, що прагне не стільки до розв'язання завдань, скільки до осмислення дійсності, яка розкривається через ряд цих завдань, і, нарешті, оволодіння нею. Суб'єктна активність закликається до дії імпліцитно прихованими вимогами до пізнання, які криються в глибинах дійсності, що її досягає суб'єкт. Це відбувається таким чином, ніби сама дійсність "рухається" в напрямку до суб'єкта, який здатний її пізнати, як в свою чергу і суб'єкт, заінтригований будовою дійсності, не задовольняється тим, що вимагає від нього ряд повсякденних завдань.

Таким чином, саме завдяки творчій активності, що виходить за межі розв'язання буденних завдань, сама себе стимулює, дійсність може бути пізнаною у всій множині багатовимірних зв'язків, які її складають. Л. С. Рубінштейн, намагаючись здійснити перехід від функціонального плану вивчення мислення до особистісного, використовує категорію "ставлення людини до світу", яке і є системоутворюючим фактором творчої діяльності особистості. Запропонована категорія дозволяє подолати уявлення про зовнішню необґрунтованість, удавану "безстимульність" концептуалізації. Так, в ході концептуалізаційного досягнення суб'єкт відчужується від окремої події і мислить ширше – про сутність життя в цілому, що виявляє таким чином ставлення до цього життя. Якщо останнє зводиться до реалізації певного переживання "образи", "обурення", "провини", то діяльність концептуалізації буде живитися пошук "обрамлення" саме для цих переживань. Якщо ж людині вдається сформувати "відкрите" ставлення до життя, то вона, безумовно, буде прагнути прогледіти у його суть, не затьмарюючи її своєю упередженістю.

Говорячи про концептуалізацію, можна констатувати, що осмислення особистісного досвіду на такому системному рівні, як бачимо на прикладі досліджень мислення, не є експліцитно необхідною вимогою, яке ставить перед людиною життя. Навпаки, концептуалізація постає як дещо "надлишкове", "надмірне", "таке, що виходить за межі повсякденності". Концептуалізація як побудова цілісної пояснювальної системи покликана досягнути єдності досвіду, незважаючи на його різноманітність і суперечливість. Така діяльність, на нашу думку, безумовно, є творчою, оскільки підносить від осмислення подій життя до самого життя, неперервного і цілісного. Таким чином, під час концептуалізації ми маємо справу з мисленням, що не задовольняється відповіддю на питання "чому?" і "як?" щодо конкретної проблеми чи ситуації життя. Мислення, яке забезпечує концеп-

туалізацію, ставить більш широкі питання, "чому відбувається по-різному?", "що зумовлює різність наслідків за однакових умов і однаковість наслідків за різних умов?". Мислення, що забезпечує концептуалізацію, утримує в фокусі кілька однорядних подій (пригадаємо, у Д. Б. Богоявленської – "вся система завдань" [6, с. 56]) і намагається осмислити не подію, а їх суперечливу сукупність одночасно.

Подібні творчі характеристики концептуалізації особистісного досвіду повертають нас знову до онтологічних засад її здійснення, адже основною характеристикою концептуалізації як досягнення людського існування є свобода суб'єкта у процесі пізнання. Володіння словом і думкою наділяє нас здатністю до творчості: "Ми промовляємо слова... Це знову таки вказує на здатність до всезагального утворення понять (абстракції), що передбачають сутнісне відокремлення людського пізнання і поведінки від безпосередньо даного. Ми будемо називати її основною свободою" [12, с. 269]. Свобода як доступ до необмеженості вибору життєвих та смислових "проектів" одразу відзначається міткою відповідальності, спочатку у традиції екзистенціалістсько-філософів, і, зрештою, у роботах екзистенційно орієнтованих психотерапевтів. Відповідальність означає якщо не усвідомленість, то безумовну причетність до вибору, який здійснює людина у своєму житті, і надто – у тих знаннях та способах осмислення життя, які вона конструює та здобуває.

Таким чином, завершуючи аналіз концептуалізації особистісного досвіду з точки зору онтологічної та пізнавальної площин аналізу, з необхідністю приходимо до висновку про творчу природу концептуалізаційної діяльності. Подібна творчість забезпечується завдяки свободі людини у виборі світоглядних позицій, мотивується її суб'єктною та інтелектуальною активністю та відмічена відповідальністю людини, адже створені або обрані концепції в свою чергу визначають і регулюють життя людини та її вчинки.

1. Абульханова К. А. Психология и сознание личности [Текст] / К. А. Абульханова. – М.: Наука, 1999. – 159 с.
2. Абульханова-Славская К. А. О субъекте психической деятельности [Текст] / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1973. – 288 с.
3. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека [Текст] / Н. Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
4. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского [Текст] / М. М. Бахтин. – М.: Советская Россия, 1979. – 320 с.
5. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов: Изд-во РГУ, 1983. – 173 с.
6. Богоявленская Д. Б. Принцип детерминизма в психологии [Текст] / Д. Б. Богоявленская // Проблема субъекта в психологической науке; [отв. ред. А. В. Брушлинский, М. И. Воловикова, В. Н. Дружинин]. – М.: Издательство "Академический Проект", 2000. – с. 52-63.
7. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова [Текст] / Н. Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – С. 25-36.
8. Брушлинский А. В. Проблемы психологии субъекта / А. В. Брушлинский. – М.: ИП РАН, 1994. – 346 с.
9. Василюк Ф. Е. Психология переживания [Текст] / Ф. Е. Василюк. – М.: Издательство Московского университета, 1984. – 200 с.
10. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание [Текст] / А. Вежицкая; [отв. ред. и сост. М. А. Кронгауз]. – М.: Русские словари, 1996. – 411 с.
11. Камю А. Миф о Сизифе. Философский трактат [Текст] / А. Камю. – СПб.: Азбука-классика, 2001. – 756 с.
12. Корет Э. Основы метафизики / Э. Корет; [пер. В. Терлецкого]. – К.: Тандем, 1998. – 246 с.
13. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука [Текст] / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – М., 1994. – № 4. – С. 34-47.
14. Кубрякова Е. С. Проблемы представления знаний в языке [Текст] / Е. С. Кубрякова // Структуры представления знаний в языке. – М., 1994. – С. 5-31.
15. Кун Т. Структура научных революций [Текст] / Т. Кун – [Пер. с англ. И. З. Налетова; общ. ред. и послесловие С. Р. Микулинского и Л. А. Марковой]. – М.: Прогресс, 1977. – 288 с.
16. Лакатос И. Доказательства и опровержения [Текст] / И. Лакатос. – М., 1967. – 152 с.
17. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения [Текст] / А. Н. Леонтьев. – М., 1999. – 447 с.
18. Маноха И. П. Психология потаенного "Я" [Текст] / И. П. Маноха. – К.: Поліграфкнига, 2001. – 448 с.
19. Маноха И. П. Метод дослідження психологічних особливостей концептуалізації особистісного досвіду "Реконструкція внутрішнього досвіду особистості" (РВДО) / І. П. Маноха, О. В. Фрідман. – К.: Гнозис, 2010. – 120 с.
20. Полова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике

тике [Текст] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 215 с. 21. Поппер К. Логика и рост научного знания [Текст] : [избранные работы] / К. Поппер. – М., 1983. – 606 с. 22. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание [Текст] / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 327 с. 23. Рубинштейн С. Л. Человек и мир [Текст] / С. Л. Рубинштейн. – М. : Наука, 1997. – 191 с. 24. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии [Текст] / Ж.-П. Сартр ; [пер. с франц., предисл., примеч. В. И. Колядко]. – М. : Республика, 2000. – 639 с. 25. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / П. Фейерабенд ;

[общ. ред. и вступ. ст. И. С. Нарский, пер. с англ. и нем. А. Л. Никифоров]. – М. : Прогресс, 1986. – 544 с. 26. Хайдеггер М. Бытие и время [Текст] / М. Хайдеггер. – М. : Ad Marginem, 1997. – 452 с. 27. Шлет Г. Г. Явление и смысл [Текст] / Г. Г. Шлет. – Томск : Издательство "Водолей", 1996. – 192 с. 28. Языковая картина мира и системная лексикография [Текст] / В. Ю. Апресян, Ю. Д. Апресян, Е. Э. Бабаева, О. Ю. Богуславская, Б. Л. Иодмин ; [отв. ред. Ю. Д. Апресян]. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 911 с.

Надійшла до редколегії

А. Трофімов, канд. психол. наук

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПРИХИЛЬНОСТІ

Аналізуються підходи до феномену організаційної прихильності персоналу. Особлива увага приділяється розробкам російських та американських дослідників. Analyzes approaches to the phenomenon of organizational commitment of staff. Particular attention is given to developments of Russian and American researchers.

Проблематика організаційної прихильності сьогодні набуває все більшої актуальності завдяки усвідомленню важливості людського фактору в успішності та ефективності діяльності організації. За даними багатьох досліджень, людина, яка є прихильною, лояльною, залученою до діяльності своєї компанії, демонструє вищі показники успішності та мотивованості зокрема. Однак, незважаючи на цей зростаючий інтерес, тематика організаційної прихильності залишається здебільшого відкритою та мало дослідженою. Вже розроблено низку теорій, які розкладають організаційну прихильність на складові, пояснюючи, що саме її формує; однак питання, чи можливо викликати прихильність, впливаючи виключно на особистісні фактори, не змінюючи ситуаційних, і досі є актуальним.

Вітчизняні дослідники розділилися у поглядах на організаційну прихильність. Підхід з позиції отримання безпеки є одним з найрозвинутіших. Він констатує той факт, що на початку взаємодії підлеглого з організацією прихильність є потенційно зникаючою. А отже, головною метою підходу є виявити маркери зникаючої прихильності, яка може призвести до отримання організацією збитків. Велике значення приділяється процесу підбору персоналу з метою оцінити надійність претендента. Цьому присвячені також такі діагностичні процедури як аналіз інформації, отриманої від колег, тестування та часті перевірки, фотографування робочого часу, контролювання приміщень та навіть поліграф та інші. Цей підхід визначає прихильність від зворотного, – це така поведінка співробітника, яка не спричиняє збитків організації. Критика цього підходу спирається на думку, що подібні жорсткі умови праці не сприяють розвитку організаційної культури та добровільності в діях працівників.

Поняття потенційної вигоди як нового аспекту теорії безпеки ввів К. В. Харський [15, 16]. Він визначає лояльність (прихильність) як почуття відданості по відношенню до організації, здатність та готовність примиритися з одними вимогами та глибоко прийняти інші.

Ступінь добровільності у виконанні законних правил та процедур як міру лояльності пропонує І. Г. Чумарін [18].

Опитавши HR-менеджерів у крупних російських компаніях, О. Батурина виявила відмінності у поглядах на лояльність залежно від посади. Звичайний співробітник під лояльністю розуміє позитивне або нейтральне ставлення до організації, тоді як для керівника лояльність – це сумлінне виконання всіх доручень, дружні стосунки з колективом, наявність командного духу.

У науковій літературі також поки не вироблено однозначного розуміння, що таке "організаційна лояльність". Підходи можна розділити на дві групи. До першої відносяться спроби висунути власну концепцію лояльності, до другої – варіанти перегляду і адаптації основних західних підходів.

Зокрема, до першої групи можна віднести підхід Л. Г. Почебут та О. Е. Корольової, які розглядають лоя-

льне ставлення службовців до організації як установку (аттитюд) [12, 13]. При цьому "лояльний" означає той, що "тримається у межах законності, коректно і доброзичливо ставиться до тієї організації, в якій він працює". Лояльне ставлення трактується і як мотивація людини працювати на користь організації, відстоювати її інтереси в різних сферах бізнесу.

О. С. Дейнека при визначенні лояльності підкреслює наявність взаємних зобов'язань між працівниками і працедавцем: "працівники платять своєю лояльністю, а керівництво піклується про їх добробут і задоволення їх особистих потреб". Автор також використовує в даному контексті поняття міжгрупової ідентифікації, коли лояльність до своєї групи (компанії) означає відчуження від інших груп [2].

Досліджуючи феномен лояльності персоналу в конфліктологічному ключі, Т. Н. Чистякова і Н. В. Моїсеєнко визначають лояльного співробітника як людину, яка "ідентифікує себе з організацією, де вона працює, пов'язує з діяльністю в ній свої успіхи і невдачі у всіх сферах свого життя" [17]. Лояльність персоналу розуміється дослідниками як готовність співробітника відповідати корпоративним очікуванням; формувати способи поведінки виходячи з рамок, заданих організацією або керівництвом; стійкість до провокуючої дії ззовні; дотримання раніше прийнятих домовленостей; внутрішнє ухвалення особистістю організаційних цілей і цінностей, безоціночне і некритичне ставлення до життя організації.

Ю. Ю. Мілешкина виділяє поведінкові індикатори лояльності, до яких належать: великі витрати часу на роботу, відповідальність, сумлінність; робота співробітника задля мети організації як в сприятливих, так й у несприятливих умовах; дотримання встановлених норм і формальностей; спрямованість на взаємодію з іншими людьми для користі організації; постійний контроль ситуації і творчий підхід до діяльності організації [11].

У 2000 р. В. І. Доміняк, ґрунтуючись на даних дослідження, проведеного серед співробітників і менеджерів різних компаній, запропонував своє визначення даного феномена: лояльність персоналу – це доброзичливе, коректне, щире, шанобливе ставлення до керівництва, співробітників, інших осіб, їх дій, до компанії в цілому; усвідомлене виконання співробітником своєї роботи відповідно до цілей і завдань компанії і на користь компанії, а також дотримання норм, правил і зобов'язань, включаючи неформальні, відносно компанії, керівництва, співробітників і інших суб'єктів взаємодії [3].

До другої групи можна віднести роботи М. І. Магури та М. Б. Курбатової [7-10], Е. У. Доценко [6], Е. У. Сидоренко [14]. Так, наприклад, Е. У. Сидоренко, спираючись на низку зарубіжних концепцій, запропонувала такі визначення основних понять:

- організаційна прихильність – ототожнення людини з компанією, що виражається в прагненні працювати в ній і сприяти її успіху;